

J. L. AUSTIN: PERFORMATÍVNE VÝPOVEDE A KONŠTATÁCIE

Urobiť si obraz o performatívnej výpovedi možno pomerne ľahko, hoci tento výraz, ako dobre viem, vo francúzštine¹ ani v nijakom inom jazyku nejestvuje. Tento pojem bol zavedený na vyznačenie protikladu k oznamovacím výpovediam alebo, ako ich budem nazývať, konštatáciám. A to je zároveň aj východisko mojej otázky: Máme tento protiklad medzi performatívnou výpoveďou a konštatáciou akceptovať?

Vlastnosťou konštatácie, ktorú filozofi radi nazývajú tvrdením, je, že je pravdivá alebo nepravdivá. Naproti tomu performatívna výpoveď nie je nikdy ani pravdivá, ani nepravdivá, ale má vlastnú funkciu: používa sa na vykonanie istej činnosti. Vysloviť takúto výpoveď znamená vykonať určitú činnosť – azda činnosť, ktorú by niekto sotva mohol vykonať nejakým iným spôsobom, aspoň nie s takou veľkou presnosťou. Niekoľko príkladov:

Dávam tejto lodi meno "Liberté".

Ospravedlňujem sa.

Vítam vás.

Radím vám urobiť to.

Výpovede tohto druhu sú celkom bežné. Nachádzajú sa napríklad vždy v takzvaných operatívnych klauzulách právnych dokumentov.² Je zrejmé, že mnohé z týchto klauzúl nie sú pre filozofa bez zaujímavosti. Povedať "Sľubujem, že...", teda vysloviť, ako hovoríme, performatívnu výpoveď, znamená práve vykonať akt sľubu; a ako vidíme, vôbec to nie je nejaký tajomný akt. Dokonca sa môže zdať, že výpoveď tohto druhu nemôže byť pravdivá alebo nepravdivá – všimnite si, že hovorím nemôže byť, lebo môže celkom dobre *implikovať*, že nejaké iné proposície sú pravdivé alebo nepravdivé, ale to je, ak sa nemýlim, niečo celkom iné.

To však neznamená, že performatívna výpoveď nepodlieha nijakej kritike; možno ju tiež kritizovať, ale v celkom inej rovine, a nie v rovine pravdy a nepravdy. Performatívna výpoveď sa musí vysloviť v situácii, ktorá je v každom ohľade primeraná danému aktu; ak hovoriaci nespĺňa podmienky potrebné na jeho vykonanie, a tých nie je málo, tak vo všeobecnosti možno povedať, že jeho výpoveď bude "nevhodná".

Po prvé, naša performatívna výpoveď môže byť ako každý iný obrad alebo ceremónia, ako hovoria právnici, "bezpredmetná". Napríklad keď akt tohto druhu hovoriaci nie je schopný uskutočniť alebo keď predmet, so zreteľom na ktorý ho chce vykonať, nie je na tento účel vhodný, vtedy sa mu nepodarí vykonať zamýšľaný akt čírym vyslovením výpovede. Teda bigamista sa druhý raz neožení, iba sa "podrobí forme" druhého uzavretia manželstva. Nemôžem pomenovať loď, ak nie som na to splnomocnený. A sotva sa mi podarí pokrstiť tučniakov, lebo tučníci nie sú bytosti vhodné na to, aby sme ich krstili.

¹ Túto štúdiu Austin napísal a predniesol po francúzsky na konferencii v Royaumonte roku 1958. Diskutovalo sa francúzsky a anglicky. Prednáška i diskusia vyšli v skrátenej a zredigovanej podobe po francúzsky v Cahiers de Royaumont, Philosophie IV, La Philosophie Analytique. Les Editions de minuit 1962, s. 271-304. Do zborníka *Philosophy and Ordinary Language* obidve časti preložil do angličtiny G. J. Warnock (pozn. prekl.).

² Teda vo vetách, ktorými sa takpovediac právny akt uskutočňuje, na rozdiel od viet v tzv. preambule, ktoré vyjadrujú podmienky dohody.

Po druhé, performatívna výpoveď, aj keď je platná, môže byť "nevhodná" iným spôsobom: totiž keď sa vysloví *neúprimne*. Ak poviem "Sľubujem, že...", a pritom nemám ani najmenší úmysel sľúbené splniť, ba možno ani nie som presvedčený, že je to v mojej moci, tak je to prázdny sľub. Niečo som síce sľúbil, ale v celej veci je čosi "nevhodné": *zneužil* som uvedenú formuláciu.

Predpokladajme však, že akt sme vykonali: všetko sa uskutočnilo normálne a ak chcete, aj úprimne. V takom prípade bude performatívna výpoveď zvyčajne "účinná". Tým nemyslím to, že účinkom tohto aktu teraz alebo v budúcnosti nastane určitá, taká a taká budúca udalosť. Myslím tým skôr to, že *ak* v dôsledku vykonaného aktu nastane taká a taká určitá budúca udalosť, bude to *v poriadku*, a *ak* nastanú určité iné udalosti, nebude to *v poriadku*. Ak som povedal "Sľubujem", potom nebude *v poriadku*, ak slovo nedodržím. Ak som povedal "Vitám vás", potom nebude *v poriadku*, ak sa k vám budem správať ako k nepriateľovi či votrelcovi. V tomto zmysle hovoríme, a to aj vtedy, keď performatívna výpoveď bola účinná, ešte o treťom spôsobe možnej nevhodnosti, ktorý budeme nazývať "porušením záväzku". Pritom poznamenávam, že záväzky môžu byť viac-menej vágne a môžu nás zaväzovať v najrozličnejšej miere.

S performatívnou výpoveďou sa teda spájajú tri druhy nevhodností. Možno urobiť celú klasifikáciu týchto nevhodností, pričom, prirodzene, musíme pripustiť – a to je takmer samozrejmé –, že rozličné druhy nemožno vždy ostro odlíšiť, môžu dokonca splyvať. K tomu treba ešte dodať, že to, čo sme nazvali performatívnou výpoveďou, je *činnosťou* a zároveň *vyslovením*, a preto, žiaľ, musí byť podrobené normám, ktoré možno klásť na činnosť ako takú, ako aj normám, ktoré možno klásť na výpoveď ako takú. Performatívna výpoveď môže byť vyslovená pod nátlakom alebo náhodou; môže mať chybnú gramatiku alebo sa zakladať na nedorozumení; môže vystupovať aj v nie celkom "serióznom" kontexte, povedzme v hre alebo v básni. Všetko toto však necháme bokom a budeme mať na pamäti len špecifické formy nevhodnosti performatívnych výpovedí, totiž bezpredmetnosť, zneužitie (neúprimnosť) a porušenie záväzku.

Keď sme si už utvorili predstavu performatívnej výpovede, prirodzene dúfame, že sa nám podarí nájsť aj kritérium, či už gramatické alebo lexikálne, ktoré nám v každom prípade umožní rozhodnúť, či určitá výpoveď je performatívna alebo nie. Takáto nádej je, žiaľ, prehnaná a do značnej miery márna.

Je pravda, že jestvujú dve takpovediac "normálne formy" vyjadrenia performatívnej výpovede. Na prvý pohľad obe vyzerajú – čo je dosť pozoruhodné – ako pravé konštatácie. Jedna z týchto normálnych podôb je tá, ktorú som sám použil už pri tvorení príkladov: výpoveď sa začína slovesom v prvej osobe jednotného čísla indikatívu prítomného času aktíva, napríklad "Sľubujem, že...". Druhá forma, ktorá je celkom rovnocenná, ale vyskytuje sa častejšie v písaných výpovediach, využíva naproti tomu (v angličtine - M.O.) sloveso v *passive* a v *druhej* alebo *tretej* osobe indikatívu prítomného času, napríklad: "Chodci sa žiadajú (Passengers are requested), aby prechádzali len po vyznačených prechodoch." Keď si položíme otázku, čo sa niekedy môže stať, či daná výpoveď tejto formy je performatívna alebo či je to konštatácia, môžeme na ňu odpovedať tak, že sa opýtame, či by bolo možné vložiť do nej slovo "týmto" alebo niečo podobné, ako vo francúzštine zvrät "par ces mots-ci".

Pri overovaní výpovedí, ktoré by bolo možné pokladať za performatívne, sa využíva dobre známa asymetria, ktorá sa pri takzvaných explicitne performatívnych slovesách vyskytuje medzi prvou osobou jednotného čísla indikatívu prítomného času aktíva a ostatnými osobami a časmi toho istého slovesa. "Sľubujem" je formula, ktorá sa používa pri vykonaní aktu sľubu, naproti tomu "sľúbil som" alebo "on sľubuje" sú výrazy, pomocou ktorých jednoducho opisujeme akt sľubu alebo dávame o ňom správu, ale nevykonávame ho.

V nijakom prípade však nie je nevyhnutné, aby výpoveď, ak má byť performatívna, bola vyjadrená v jednej z týchto dvoch takzvaných normálnych foriem. Povedať "Zavri dvere" je zrejme rovnako performatívnou výpoveďou a vykonaním aktu ako povedať "Rozkazujem ti zavrieť dvere". Dokonca aj slovo "pes" môže zastúpiť (aspoň v Anglicku, v krajine, ktorá je skôr praktická než okázalá) explicitnú a formálnu performatívnu výpoveď; týmto jediným slovom vykonáme ten istý akt ako vyslovením "Upozorňujem vás, že pes sa chystá napadnúť nás" alebo "Upozorňujeme cudzích, aby sa nepribližovali k psovi". Aby sme našu výpoveď urobili performatívnou, a to celkom jednoznačne, namiesto explicitnej formuly môžeme použiť celý rad jednoduchších prostriedkov, ako je napríklad intonácia alebo gestá. Okrem toho predovšetkým sám kontext, v ktorom sa slová vyslovujú, objašňuje, ako ich treba porozumieť – či napríklad ako opis alebo inokedy ako varovanie. Je slovo "pes" iba údajom o lokálnej faune? Táto otázka sa v konkrétnom kontexte, povedzme vzhľadom na nápis na bráne, vôbec nevynorí.

V skutočnosti možno povedať iba to, že naša explicitná performatívna formula ("Sľubujem...", "Rozkazujem vám..." atď.) nám iba pomáha vyjasniť a zároveň spresniť, aký akt vyslovením slovného spojenia hovoriaci zamýšľa vykonať. Hovorím "vyjasniť", a to vôbec nie je to isté ako *tvrdiť*. Napríklad keď sa pred vami ukloním, snímam z hlavy klobúk alebo poviem "Salaam", je jasné, že nejde o nijaké gymnastické cvičenie, ale že vám prejavujem úctu. Slovo "Salaam" však *netvrdí* prejavenie úcty o nič viac než akt snímania klobúka. Týmto spôsobom naša formula *robí* z výpovede akt, ale *netvrdí*, že je tým aktom.

Iné spôsoby vyjadrovania, ktoré neobsahujú explicitne performatívne formuly, budú jednoduchšie a nepresnejšie, možno takmer povedať, že aj vágnejšie. Keď jednoducho poviem "Budem tam", tak z mojich slov sotva možno usúdiť, či tým splním záväzok, oznamujem zámer alebo je to fatalistická predpoveď. Možno povedať, že presné formuly sú vo vývoji jazyka pomerne neskorým javom a že idú ruka v ruku so zložitejšími formami spoločnosti a vedy.

Preto nemožno očakávať nijaké číro verbálne kritérium performatívnych výpovedí. Môžeme však dúfať, že každá výpoveď, ktorá je skutočne performatívna, sa (v nejakom zmysle slova) bude dať redukovat' na výpoveď jednej alebo druhej normálnej formy. Ďalej, pomocou slovníka by sa nám malo podariť zostaviť zoznam všetkých slovies, ktoré sa môžu vyskytovať v jednej z našich explicitných formúl. Tým by sme dospeli k užitočnej klasifikácii všetkých rozmanitých aktov, ktoré vykonávame, keď niečo hovoríme (aspoň v jednom zmysle tohto mnohohznačného výrazu).

Tým sme uviedli predstavu o performatívnych výpovediach, o ich nevhodnosti a o ich explicitných formulách. Celý čas sme však postupovali tak, akoby každá výpoveď musela byť *buď* konštatáciou, *alebo* performatívnou výpoveďou a akoby pojem konštatácie bol v každom prípade taký jasný, ako je bežný. Prirodzene, nie je to tak.

V prvom rade chcem uviesť, že výpoveď, ktorá je nepochybne tvrdením faktu, a teda konštatáciou, môže byť nevhodná viacerými spôsobmi. Môže byť, prirodzene, nepravdivá, ale aj absurdná a pritom nie nejakým do očí bijúcim spôsobom (že by bola napríklad gramaticky chybná). Chcel by som bližšie preskúmať tri subtilnejšie druhy absurdnosti, z ktorých dva sa objavili len nedávno.

1. Nieкто povie: "Všetky Johnove deti sú holohlavé, ale (alebo "a") John vôbec nemá deti." Alebo jednoducho povie: "Všetky Johnove deti sú holohlavé", pričom v skutočnosti John nemá deti.

2. Nieкто povie: "Mačka je na koberci, ale (alebo "a") neverím, že je tam." Alebo povie: "Mačka je na koberci", pričom v skutočnosti neverí, že je tam.

3. Nieкто povie: "Všetci hostia sú Francúzi a niektorí spomedzi nich nie." Alebo azda povie: "Všetci hostia sú Francúzi" a potom dodá "niektorí hostia nie sú Francúzi".

V každom z týchto prípadov máme pocit istej násilnosti a zakaždým by sme sa mohli pokúsiť vyjadriť ho pomocou toho istého slova, totiž "implikácia", alebo pomocou termínu "protirečenie", ktorý vždy považujeme za príhodný. Lenže - ako hovorí anglické porekadlo - jestvuje viacej spôsobov, ako zabiť mačku, nie iba utopiť ju v masle; rovnako jestvuje viacej spôsobov, ako znásilniť jazyk, nepotrebujeme na to práve protirečenie.

Použijeme tri termíny - "predpokladať", "implikovať" a "vyplývať" - pre naše tri prípady:

1. Nielsen "Johnove deti sú holohlavé", ale aj "Johnove deti nie sú holohlavé" predpokladá, že John má deti. Hovoriť o nich alebo na ne referovať predpokladá ich existenciu. Naproti tomu "Mačka nie je na koberci" neimplikuje na rozdiel od "Mačka je na koberci", že verím, že tam je. A podobne z "Nikto z hostí nie je Francúz" na rozdiel od "Všetci hostia sú Francúzi" nevyplýva, že nie je pravda, že niektorí z hostí nie sú Francúzi.

2. Mohli by sme pokojne povedať "Je možné, že mačka je na koberci a ja neverím, že je tam". To znamená, že tieto vety vôbec nie sú nezlučiteľné, obidve môžu byť zároveň pravdivé. Je však nemožné *tvrdiť* obidve v tom istom čase; *tvrdenie*, že mačka je na koberci, implikuje, že hovoriaci verí, že tam je. Na rozdiel od toho by sme nemohli povedať "Je možné, že John nemá nijaké deti a jeho deti sú holohlavé"; rovnako by sme nemohli povedať "Je možné, že všetci hostia sú Francúzi a niektorí z nich nie sú Francúzi".

3. Ak z "Všetci hostia sú Francúzi" vyplýva "Nie je pravda, že niektorí hostia nie sú Francúzi", tak z "Niektorí hostia nie sú Francúzi" vyplýva aj "Nie je pravda, že všetci hostia sú Francúzi". Tu ide o zlučiteľnosť a nezlučiteľnosť výrokov. Naproti tomu pri presupozíciách je to inak. Ak "Johnove deti sú holohlavé" predpokladá, že John má deti, tak vôbec nie je pravda, že "John nemá deti" predpokladá, že Johnove deti nie sú holohlavé. Podobne keď "Mačka je na koberci" implikuje, že tomu verím, tak vôbec nie je pravda, že keď poviem "Neverím, že mačka je na koberci", tak to implikuje, že mačka neleží na koberci (v každom prípade nie v tom istom význame slova "implikuje"; okrem toho, už sme videli, že "implikácia" v našom chápaní nie je vecou nezlučiteľnosti výrokov).

Sú tu teda tri spôsoby, ako môže tvrdenie neuspieť bez toho, že by bolo nepravdivé alebo úplne nezmyselné. Chcel by som upozorniť na to, že tieto tri spôsoby zodpovedajú trom spôsobom nevhodnosti performatívnych výpovedí. Na porovnanie uvediem najprv dve performatívne výpovede.

4. "Odkážem ti svoje hodinky, ale (alebo "a") nijaké hodinky nemám." Alebo niekto azda povie: "Odkážem ti svoje hodinky", keď nijaké hodinky nemá.

5. "Sľubujem, že tam prídem, ale (alebo "a") nemám v úmysle tam ísť." Alebo niekto povie: "Sľubujem, že tam prídem" a vôbec nemá v úmysle tam ísť.

Porovnáme štvrtý prípad s prvým, t.j. s prípadom presupozície. Povedať "Odkážem ti svoje hodinky" alebo "Svoje hodinky ti neodkážem" rovnako predpokladá, že nejaké hodinky mám. Existencia hodínok je predpokladom, aby sme sa zmienili o hodinkách alebo na ne referovali tak v performatívnych výpovediach, ako aj v konštatáciách. A tak, ako tu môžeme využiť pojem "presupozície", ktorý vystupuje v téze o konštatáciách, rovnako si môžeme vypožičať pojem "neplatnosti" z tézy o nevhodnosti performatívnych výpovedí. Možno povedať, že tvrdenie o Johnových deťoch je bezpredmetné, pretože "nieť objektov, na ktoré by sa vzťahovala" - presne takto by sa právnici vyjadřili o údajnom odkázaní neexistujúcich hodínok. A tým sme pri prvom prípade, kde ťažkosť, s ktorou sú späté tvrdenia, je totožná s jednou z nevhodností typických pre performatívne výpovede.

Ďalej porovnajme piaty prípad s druhým, teda s tým, v ktorom sa niečo "implikuje". Práve tak, ako to, keď poviem, že mačka je na koberci, implikuje, že verím, že tam je, tak to, keď poviem, že tam prídem, implikuje, že mám v úmysle tam ísť. Akt tvrdenia je určený tým, ktorí skutočne veria tomu, čo hovoria; rovnako akt sľubu je určený tým, čo majú určitý zámer, a to zámer urobiť to, čo v danom prípade sľubujú. Ak nám chýba príslušná viera alebo zámer zodpovedajúci obsahu našej výpovede, tak v každom prípade ide o nedostatok

úprimnosti a o zneužitie príslušného aktu. Keď v tom istom čase, v ktorom niečo tvrdíme alebo sľubujeme, jedným dychom oznámime, že v to neveríme alebo nemáme v úmysle to urobiť, tak výpoveď takpovediac "anuluje" sama seba. Odtiaľ pramení aj pocit násilnosti, ktorý máme pri ich vypočutí. Teda ďalší príklad toho, keď ťažkosť, na ktorú narážame pri tvrdeniach, je totožná s jednou z nevhodností, na ktoré narážame pri performatívnych výpovediach.

Vráťme sa však k tretiemu prípadu a k otázke vyplývania jedných tvrdení z druhých. Môžeme nájsť aj v prípade performatívnych výpovedí nejakú analógiu pre vyplývanie? Keď napríklad poviem "Všetci hostia sú Francúzi", nezaväzujem sa tým viac či menej presným spôsobom k tak a tak určenému budúcemu správaniu, a to najmä so zreteľom na tvrdenia, ktoré ešte len urobím? Ak by som postupne tvrdil veci, ktoré by sa s mojou výpoveďou (totiž že všetci hostia sú Francúzi) nezhodovali, išlo by o porušenie záväzku, ľahko porovnateľné s porušením, ktorého sa dopustím, keď poviem "Vitám vás" a potom sa k vám budem správať ako k nepriateľovi alebo votrelcovi. Alebo ešte výstižnejšie, s porušením, ktorého sa dopustím, keď povieme "Slovo... definujem takto" (performatívna výpoveď) a potom toto slovo použijeme v inom význame.

A práve preto sa mi zdá, že konštatácia je vystavená riziku nevhodnosti rovnako ako performatívna výpoveď a vo veľkej miere nevhodnosti toho istého druhu. Navyše, pri používaní kľúča, ktorý nám poskytuje náš zoznam nevhodností, zostavený pre performatívne výpovede, si môžeme položiť otázku, či v prípade tvrdení nejestvuje okrem spomenutých troch ešte viacej podôb nevhodnosti. Často sa napríklad stáva, že performatívna výpoveď je bezpredmetná, lebo hovoriaci nie je schopný alebo nie je oprávnený uskutočniť akt, ktorý vraj chce vykonať. A tak nemá nijaký zmysel povedať "Rozkazujem vám...", keď nie som pre vás autoritou; nemôžem vám nič rozkazovať, moja výpoveď je bezpredmetná, akt iba predstaviam. Lenže, ako je známe, pretrváva dojem, že pokiaľ ide o tvrdenie, teda konštatáciu, veci sa majú celkom inak: ktokoľvek môže tvrdiť čokoľvek. A keď nie je správne informovaný? Nuž, potom sa môže pomýliť, to je všetko. Žijeme predsa v slobodnej krajine a tvrdiť niečo, čo nie je pravda, patrí k ľudským právam. Tento dojem však môže viesť k omylu. V skutočnosti niet bežnejšej skúsenosti, ako je tá, že o nejakej veci nemožno tvrdiť vôbec nič, lebo jednoducho nie sme schopní niečo tvrdiť, nech je akákoľvek - a to z rozličných príčin. V tomto okamihu nemôžem nič tvrdiť o počte ľudí v susednej miestnosti; nebol som tam, aby som sa presvedčil, koľko ich je, nezistil som to. A keď aj napriek tomu poviem "V tomto okamihu je v susednej miestnosti päťdesiat ľudí"? Pravdepodobne sa zhodneme v tom, že som vyjadril domnienku, ale zrejme nepripustíte, že išlo o tvrdenie, aspoň nie bez toho, aby ste nedodali: "Ale na to nemal nijaké právo". V tomto prípade je moje "tvrdím" na tej istej úrovni ako moje "rozkazujem", ktoré, ako sa pamätáme, bolo vyslovené bez akéhokoľvek oprávnenia vydávať rozkazy. Iný príklad. Z dôveríte sa mi: "Nudím sa" a ja nezainteresovane odpoviem "Nenudíte sa". Vy na to: "Čo tým chcete povedať, že sa nenudím? Akým právom hovoríte o tom, ako sa cítim?" A ja poviem: "Čo mienite tým právom? Tvrdím niečo o tom, čo cítite, nič viac. Môžem sa, prirodzene, myliť, ale čo to znamená? Predpokladám, že človek vždy môže vysloviť jednoduché tvrdenie, či nie?" Nie, vždy nemôže, zvyčajne nemôžem nič tvrdiť o vašich pocitoch, ak ste mi ich neodhalili.

Doposiaľ som zameriaval pozornosť na dve veci: jednak na to, že nemáme číro verbálne kritérium rozlišovania medzi performatívnymi výpoveďami a konštatáciami a že konštatácie sú vystavené tomu istému riziku nevhodnosti ako performatívne výpovede. Teraz si však musíme položiť otázku, či vyslovenie konštatácie nie je napokon aj vykonaním určitého aktu, v tomto prípade aktu tvrdenia. Je tvrdenie aktom v tom istom zmysle ako uzavretie manželstva, ospravedlnenie, uzavretie stávky atď.? Toto tajomstvo tu nemôžem ďalej skúmať. No v podstate je na prvý pohľad jasné, že formula "Tvrdím, že..." je veľmi podobná formule "Upozorňujem vás, že..." - formule, ktorou dávame - ako my hovoríme - explicitne

najavo, aký rečový akt vykonávame. A ďalej aj to, že nikdy nemôžeme vysloviť nijakú výpoveď bez vykonania nejakého rečového aktu tohto druhu.

Potrebujeme však všeobecnejšiu teóriu týchto rečových aktov a v nej sa naša antitéza medzi performatívnymi výpoveďami a konštatáciami sotva udrží.

Na tomto mieste treba ešte v krátkosti preskúmať, ako sme fascinovaní tým, že niečo je pravdivé alebo nepravdivé; považuje sa to za špecifickú vlastnosť tvrdení a za niečo, čo treba mimoriadne vyzdvihnúť. Tentoraz však začneme performatívnou výpoveďou: skutočne platí, že tu niet ničoho, čo by bolo analógiou pravdy?

Ponajprv, je jasné, že zistenie, že performatívna výpoveď nie je nevhodná, že jej pôvodca vykonal svoj akt primerane a so všetkou úprimnosťou, nestačí na to, aby nepodliehala nijakej kritike. Vždy ju možno kritizovať z iného hľadiska.

Povedzme, že vám poviem: "Radím vám, aby ste to urobili", a povedzme, že aj okolnosti sú primerané a že sú splnené všetky podmienky, aby akt výpovede bol úspešný. Keď to poviem, skutočne vám radím urobiť to - *netvrdím*, či už pravdivo alebo nepravdivo, že vám radím. Je to teda performatívna výpoveď. A predsa sa vynára ešte ďalšia nenápadná otázka: Bola to dobrá alebo zlá rada? Aj keď som hovoril úprimne, veril som, že je vo vašom záujme konať tak, ako som vám radil; mal som však pravdu?

Bola moja viera za daných okolností podložená? Alebo - hoci na tom azda menej záleží - bolo to v skutočnosti, čiže so zreteľom na to, ako sa veci vyvinuli, vo vašom záujme? Moja výpoveď tu stojí zoči-voči situácii, v ktorej a vo vzťahu ku ktorej bola vyslovená. To, čo som urobil, som možno urobil plným právom, mal som však pravdu?

Mnohé iné výpovede, ktoré vyzerajú ako nesporné performatívne, sú vystavené tomuto druhému druhu kritiky. Ak aj k rozsudku, podľa ktorého je obžalovaný vinný, možno dospieť správnym spôsobom a v dobrej mysli, ostáva otvorené, či bol rozsudok spravodlivý alebo primeraný. Aj keď pripustíme, že ste mali právo na pokarhanie a využili ste ho bez zlomyseľnosti, ešte vždy sa možno spýtať, či pokarhanie bolo zaslúžené. Aj tu ide o konfrontáciu s faktami vrátane okolností, ktoré boli podnetom k výpovedi.

To vôbec neznamená, že nie všetky performatívne výpovede bez výnimky podliehajú tomuto kváziobjektívnemu hodnoteniu, ktoré tu navyše musí ostať značne neurčité a mnohो-
značné.

Mnohí budú, prirodzene, namietat' proti porovnávaní tohto druhého druhu kritiky s druhom primeraným tvrdeniam, a to takto: Nie sú otázky, či niečo je dobré, spravodlivé, primerané alebo zaslúžené, celkom odlišné od otázok pravdy a nepravdy? To je nepochybne veľmi jednoduchá, nad slnko jasnejšia vec: výpoveď buď zodpovedá faktom, alebo im nezodpovedá, a to je všetko.

Pokiaľ ide o mňa, nepovažujem to za správne. Ak aj jestvuje primerane definovaná trieda tvrdení, na ktoré sa môžeme obmedziť, tak bude pomerne obsiahla. V tejto triede sa budú vyskytovať nasledujúce tvrdenia:

Francúzsko je šesťuholníkové.

Lord Raglan vyhral bitku pri Alme.

Oxford sa nachádza 60 míľ od Londýna.

Je pravda, že na každé z týchto tvrdení sa možno spýtať, či je "pravdivé alebo nepravdivé". Len v mimoriadne priaznivých prípadoch však možno očakávať áno alebo nie ako definitívnu odpoveď. Keď položíme túto otázku, musíme, prirodzene, výpoveď nejakým spôsobom porovnať s faktami. Dobré. Porovnajme teda "Francúzsko je šesťuholníkové" s Francúzskom. Čo máme odpovedať, je to pravda alebo nie? Táto otázka veci očividne zjednodušuje. Prirodzene, do určitej miery je jasné, čo sa mieni, takže je pravdivá vzhľadom na určitý cieľ alebo v určitých súvislostiach, vystačí človeku z ulice, ale neuspokojí geografa. A tak ďalej. Je to približné tvrdenie, to nik nepopiera, ale nemožno rovno povedať, že je nepravdivé. Ako je to s Almou, bitkou, ktorú na rozdiel od mnohých naozaj vybojoval obyčajný vojak? Je pravda,

že lord Raglan bol veliteľom spojeneckej armády, a aj to, že táto armáda vybojovala do určitej miery nie celkom jasné víťazstvo. To by asi bol primeraný názor, ba dokonca hovoriť takto pred žiakmi nie je celkom od veci, aj keď v skutočnosti je to trochu prehnané. A napokon Oxford: áno, je pravda, že toto mesto je vzdialené 60 míľ od Londýna, ak sa vyžaduje len určitý stupeň presnosti.

Pod názvom "pravda" sa neskrýva ani nejaká jednoduchá kvalita, ani vzťah a už vôbec nie nejaká jedna vec, ale celý priestor pre kritiku. O tejto kritike si možno urobiť predstavu, aj keď azda nie veľmi jasnú. Je zrejmé, že v tomto jedinom priestore sa nachádza veľa vecí, ktoré treba preskúmať a zvážiť – predovšetkým fakty, ale aj situáciu hovoriaceho, zámer, ktorý výpoveďou sleduje, jeho poslucháča, otázky presnosti atď. Ak sa však obmedzíme len na výpovede charakteristické tupou alebo ideálnou jednoduchosťou, tak sa nám nikdy nepodarí odlíšiť pravdivé od spravodlivého, primeraného, zasluženého, presného, prehnaného atď., celok od detailu, úplné od stručného atď.

Aj z tejto strany, zo strany pravdy a nepravdy, cítime potrebu nanovo preskúmať antitétu performatívnych výpovedí a konštatácií. Zdá sa mi, že potrebujeme novú teóriu, ktorá by bola úplnou a všeobecnou teóriou o tom, čo robíme, keď niečo hovoríme, a to vo všetkých významoch tohto mnohoznačného výrazu; mala by to byť teória toho, čo nazývam "rečovým aktom" vo všeobecnosti, ktorá nezahŕňa len ten či onen aspekt a od ostatných odhliada.³

Z anglického originálu *Performative-Constatative*. In: *Philosophy and Ordinary Language*. Vyd. Charles E. Caton, Urbana Illinois Press 1963, s.23-33 preložila Marianna Oravcová.

³ K rozlíšeniu výpovedí na performatívne výpovede a konštatácie sa vracia J. O. Urmson v článku *Performative Utterances*. In: *Contemporary Perspectives in the Philosophy of Language*. Vyd. P. A. French, T. E. Uehling, H. K. Wettstein. Minneapolis, University of Minnesota Press 1979, 1981, s.260-268. Obhaja ho ako adekvátnejšie delenie výpovedí než neskoršia Austinova klasifikácia rečových aktov v práci *How to Do Things with Words* (pozn. prekl.).